

■ ماتی و پدر بزرگ
■ ترجمه پروین علیپور

همسایه‌ای مهربان به نام مرگ

به تازگی برخی از روانشناسان سعی در بیان مفهوم مرگ به زبانی تازه برای کودکان دارند.

کتاب پُر از رمزهای ساده اما ناگشودنی است که کارگردشان رازآلود نشان دادن هستی است

گرچه این کتاب نسبت مستقیمی با دین ندارد می‌توان آن را داستانی دینی نامید

سید علی کاشفی خوانساری

پدر بزرگ، بیمار و رو به مرگ است. تمام افراد خانواده گرد او حلقه زده‌اند و می‌گیرند. «ماتی» نوه هشت ساله پدر بزرگ، اما گریه نمی‌کند بلکه در اندیشه است؛ فکرهای ساده و شاید هم ابلهانه‌ای که در لایه‌های درونی خود سخنانی حکمت‌آمیز و عارفانه‌اند. پدر بزرگ، ماتی را صدا می‌زند، اما هیچ‌کس صدایش را نمی‌شنود. سپس ماتی و پدر بزرگ با هم به آهستگی از اتاق خارج می‌شوند و سفری دور و دراز را آغاز می‌کنند. سفر ماتی و پدر بزرگ، فراسکانی و فرا زمانی است. آنها مثل آدمهای حماسه‌ها و افسانه‌های باستانی طی سفر به شناخت هستی می‌پردازند. در طول سفر جثه پدر بزرگ کوچک و کوچکتر می‌شود تا اینکه به اندازه یک ذره در می‌آید و ماتی هنگام بوییدن او را می‌بلعد و درون خود حفظ می‌کند. وقتی ماتی و پدر بزرگ که حالا درون سینه ماتی است به خانه بر می‌گردند، اعضای خانواده اطراف جنازه پدر بزرگ در حال گریه هستند. در حالی که ماتی می‌داند که پدر بزرگ نمرده است.

این داستان، درباره مرگ است و نوشتن درباره مرگ برای کودکان چندان متداول و تجربه شده نیست. تجربه نشان داده است که کودکان در مواجهه با مرگ نزدیکان خود به شدت افسرده می‌شوند که لطامات روحی جبران‌ناپذیری تا سالها بعد برای ایشان به جا می‌گذارد. از همین رو بسیاری از روان‌شناسان کودک و کارشناسان تعلیم و تربیت اکیداً با هر گونه مرگ آگاهی کودکان مخالفت می‌کنند و معتقدند که ذهن کودک هنوز برای هضم مفهوم پیچیده مرگ آمادگی ندارد و بهتر است آشنایی با این واژه به سالهای بعد موکول شود. از سوی دیگر به تازگی برخی از روان‌شناسان سعی در بیان مفهوم مرگ به زبانی تازه برای بچه‌ها دارند. مرگ واقعیت مکرری است که در اطراف هر کودکی رخ می‌دهد، پس ناگزیر باید کودک را برای مواجهه با آن آماده ساخت. البته در یکی از نحله‌های اجتماعی ادبیات کودک که وظیفه ادبیات کودکان را بر آشفتن آنها بر علیه نظم ظالمانه موجود و هر چه زودتر بزرگ کردن و آگاه کردن ایشان برای شرکت در مبارزات انقلابی می‌دانست، از مرگ، مفهومی اجتماعی - اقتصادی (عمدتاً مظلومانه ناشی از قتل، فقر و بیسوادی، خرافه) ارائه می‌شد و ما نمونه‌هایی از حضور مرگ در داستانهای کودکان را در آثار نویسندگان سوسیالیست و کمونیست همچون علی اشرف درویشیان و نسیم خاکسار سراغ داریم. البته این گونه برخورد با کودکان و مسائل آنان امروزه مورد تأیید هیچ مکتب تربیتی و هیچ مسلک عقیدتی نیست و با اصول پایه روان‌شناسی و تعلیم و تربیت نیز سازگاری ندارد.

موضوع این کتاب به طور مشخص و صریح، درباره مرگ است و سعی نمی‌کند این موضوع را پنهان و یا تلطیف کند: «ولی پدر بزرگ مگر شما در حال مردن نیستید؟ پدر بزرگ در حالی که دستش را بلند کرده، نوک بینی‌اش را می‌خاراند گفت: «کی چنین حرفی می‌زند؟» ماتی گفت: «همه» و سرش را برگرداند تا تمام کسانی را که آنجا بودند، نشان بدهد. پدر بزرگ گفت: «سر به

سرت می‌گذارند.» - واقعا؟ ماتی دوباره به اطرافیان‌ش نگاه کرد. همه بی‌آنکه حالتشان تغییر کرده باشد ساکت و بی‌حرکت بودند. ماتی گفت: «قیافه‌شان خیلی جدی است» و خواست بخندد. پدر بزرگ گفت: «خوب» آره چون چیزی درباره شوخی کردن نمی‌دانند.» (ص ۸) سفر پدر بزرگ و ماتی سفری تمثیلی و استکمالی است. صفحات پر از رمزهای ساده اما ناگشودنی هستند که کار کردی به جز رازآلود نشان دادن هستی ندارند. هستی، حکیمانانه، پیچیده و رازآلود است، اما ما نمی‌توانیم و نباید در پی کشف آن باشیم. کار ما توجه به این وحدت و عظمت و حیرت، تحسین و تسبیح است و بس.^۲ انکار قواعد و تشریفات عادی زندگی و بی‌اهمیت دانستن مباحث تکراری روزانه و توجه بر جنبه‌های بی‌اهمیت زندگی که از شدت آشکار بودن فراموش می‌شوند در جای جای کتاب مشهود است. مفاهیم پیچیده‌ای مثل حقیقت نام و نام‌گذاری^۳ به شکلی ساده و پنهان به نحوی که برای مخاطب آزارنده نیست طرح می‌شوند.

رمزهای عارفانه‌ای مثل حقیقت سایه و نسبت آن به ذات آدمی از دیگر مواردی است که بسیار پنهان و نرم و زیبا مورد اشاره قرار گرفته است. عدم گرسنگی مادی در سفر معنوی، نسبت بین نخواستن و رسیدن و خواستن و نرسیدن، درک معنا بدون دخالت واژه، سیاه بودن یک رویه هستی و سپید بودن رویه دیگر آن (ین و یانگ در عرفان چینی)، تملک اشیا و نسبیّت آن، راهنمایی گرفتن از طبیعت در زندگی روزمره، هدف دار و معنا دار بودن تمام اجزای ظاهر بی‌اهمیت طبیعت، مدارا با ناهلان و نامیرا بودن انسان نیز به صورت گذرا و به شکلی هنرمندانه مورد اشاره قرار گرفته است.

گرچه ظاهر این اثر هیچ نسبت مستقیمی با دین ندارد به نظر می‌رسد می‌توان آن را داستانی دینی نامید. درباره تعریف ادبیات دینی نظرات مختلفی وجود دارد. برخی آن را محدود به داستانهای برگرفته از کتب آسمانی، بازنویسی حکایات و حوادث تاریخی و نگارش زندگینامه‌های داستانی بزرگان دین می‌دانند و اما اگر، به تعبیر امام (ره) مشخصه هنر دینی را دمیدن روح تعهد در انسانها بدانیم مقوله ادبیات دینی بسیار گسترده‌تر از تعریف قبل خواهد بود، چرا که به تعبیر بسیاری از جمله میر شکاک در تفسیر این صحبت امام (ره) در اینجا منظور تعهد، تعصبات و جانبداریهای سیاسی و ایدئولوژیک نیست، بلکه به یادداشتن و ذکر عهد ازلی انسانها با مبدأ هستی (الست بریکم) است و مقام هنر بسیار فراتر از این است که به هر چیز دیگر جز عهد بنده یا معبود تعهد باشد. حال چه چیز، دینی تر و متعهدانه تر از مرگ آگاهی؟ این همه روایات و سفارشهای مؤکد در فراموش نکردن مرگ و انس با آن و به یاد داشتن حیات پس از مرگ مؤید این مدعاست. مرگ آگاهی از مقولاتی است که در ادبیات دینی ما در مفهوم واقعی انعکاسی تمام عیار داشته است و به عکس در آثار قشری مذهبی کمتر سخن از آن رفته است. حضور واقعی و ناب مرگ آگاهی را باید در شاهنامه یکی

از دینی ترین آثار ادبی ما - که در ظاهر دینی به شمار نمی رود - مشاهده کرد.^۲

جالب است که هر گاه اثری هوشمندانه، عامدانه و بر مبنای تعقل و جانبداری خواسته است دینی باشد، از دست یازی به رتبه ادبیات نا کام مانده و در سطح شعار باقی مانده است و برعکس آنگاه که هنرمند به شکلی حضوری و نه حصولی به محاکمات مکنونات ناخودآگاه خود پرداخته و به مقام آینگی در برابر جمال هستی رسیده است ناخودآگاه اثری دینی پدید آورده است گرچه شخصاً در ظاهر فردی مقید به آداب دین نبوده باشد.^۵

گرچه کتاب نامبرده برخاسته از دنیای مدرن اروپای امروز است اما برداشت آن با مفهوم رایج اومانستی مرگ تطابق ندارد. مرگ پایان زندگی و مترادف نیستی و فنا نیست. به همین دلیل مرگ آگاهی عامل رشد معنوی و فکری کودک و نه آزارنده او تلقی می شود. این نگرش با تفکر مرگ پرستی رایج در فرامدرن نیز تفاوت دارد و به آشوبگری ناشی از وحشت مرگ و رفتارهای سادیسمی و یا آناشستی نمی انجامد.^۶

مشخصاتی که در این کتاب برای مرگ بر شمرده شده است فراتر از مشخصه های سه گانه مرگ آگاهی در روان شناسی کودک است (برگشت ناپذیری، جهانشمولی و فقدان کنش)^۷ و تصویری متعالی از مرگ ارائه می دهد که به معنای یاس، مرگ دوستی و گریز از

زندگی نیست بلکه به پالایش (کاتارسیس) و تعالی می انجامد.

یکی از ایرادهای این کتاب ترجمه آن از متن انگلیسی و نه متن اصلی (ایتالیایی) است. آثار کلاسیک و رمانتیک ایتالیایی صحنه ای کاملاً دینی و برخاسته از فرهنگ کاتولیک رومی داشته اند و اما ادبیات انگلیسی در دوران پیش رمانتیک و رمانتیک گرچه کاملاً فضایی عرفانی دارد (حتی بیش از سایر نقاط اروپا) اما به هیچ معنا دینی نیست بلکه برداشتی فطری، طبیعی و فرامذهبی (مطابق رمانتیسم) از مبدأ و معاد هستی دارد. به همین دلیل احتمال می دهم در ترجمه متن از ایتالیایی به انگلیسی بخشی از روحیات مذهبی و مسیحی اثر به فضای عرفانی، رمز آلود و فرامذهبی بدل شده باشد. (تصاویر پدربزرگ و پدر کتاب که قیافه ای کاملاً کاتولیک با محاسن صورت دارند مؤید این فرضیه است).

اما آخرین نکته، به تازگی شاهد رویکردی فراگیر نسبت به آثار عرفانی فرامذهبی مثل کتابهای دون خوان و کارلوس کاستاندا، کیمیا گر و سایر آثار کوئلوپاتولو، اشعار سهراب سپهری و حسین پناهی و کتابهای عرفانی خاور دور، هندوسیم، زن، بودا، یوگا و... هستیم. دلیل این رویکرد شاید فضای اجتماعی پس از سالهای جنگ و تمایل نسبی روح اجتماعی به سکوت، آرامش، آرمان گریزی، صلح و عدم مبارزه و گرایش به

انفعال و عدم تحرک سیاسی اجتماعی باشد. شاید علت این گرایش افراط در محدود دیدن دین به جنبه های سیاسی و اجتماعی آن و غفلت از جنبه های معنوی و فردی در سالهای گذشته باشد، اما به هوش باشیم پس از آن افراط به تفریط انفعال و عدم تحرک اجتماعی دچار تشویم. کودکان آینده سازان این سرزمین آند ناگزیر باید با تاریخ، مسائل اجتماعی، سیاسی، اعتقادی آشنا شوند و از روحیه ای اجتماعی، جامعه پذیر و حساس نسبت به مسائل و نقاد و مداخله گر برخوردار باشند.

پی نوشت:

۱. به تازگی کتابی در این باره با نام «سوگ کودکان» منتشر شده است.
۲. کارمانیت شناسایی راز گل سرخ - کار ما شاید این است که در افسون گل سرخ شناور باشیم (سهراب سپهری)
- حیرت ندهم گل داغم به پنهانی است (بیدل)
۳. مطابق آرای نهضت حروفیه، هیدرگ و فردید
۴. نگاه کنید به مجموعه مقالات مرگ آگاهی در شاهنامه نوشته اسماعیل شفیع سروستی در ماهنامه نیستان و مقاله مرگ آگاهی فردوسی از یوسفعلی میر شکاک در کتاب «سین با خویشی و جهان»
۵. بسیاری از نظریه پردازان حتی منکر رابطه مستقیم شعر با باورهای شاعر شده اند و اثر را مستقل از مؤثر می دانند
۶. نگاه کنید به مقاله «مرگ پرستی و برخاستگی» نوشته شهریار زرناس در کتاب «سبولیم در آراء اریک فروم»
۷. نگاه کنید به مقاله «تحول مفهوم مرگ در نزد کودکان» نوشته عبدالعظیم کریمی در کتاب «چکیده تحقیقاتی تربیتی»

معلم به پیوست است؟!!

■ آموزش ساده کامپیوتر
■ رحمت الله فیروزی

کتاب مزبور را اگر کتاب آموزش ساده برنامه نویسی زبان بیسیک (BASIC) عنوان کنیم بیشتر با محتوای آن همخوانی و سنخیت دارد چرا که تنها بخش نخست آن به مفاهیم ابتدائی کامپیوتر (رایانه) و پردازش آن می پردازد در حالی که مابقی کتاب به کاربردهای زبان برنامه نویسی بیسیک و آموزش آن توجه دارد. عنوان کتاب بسیار بیش از محتوای کتاب به نظر می رسد چرا که از این عنوان آشنایی کلی و شناخت سخت افزار و آشنایی کلان با بعضی از برنامه ها به ذهن متبادر می شود در حالی که کتاب فقط به چند مفهوم اولیه سخت افزاری می پردازد و ناگهان تماماً به یک نوع خاصی از نرم افزار روی می آورد که باعث سردرگمی مخاطب می شود.

کتاب، مخاطب خاصی برای خود نیافته و در بین انواع قشرهای مخاطب خود سردرگم است. روی جلد کتاب زیر عنوان «برای دانش آموزان دوره راهنمایی و دبیرستان» به چشم می خورد در حالی که در پیشگفتار کتاب مخاطب خود را بیشتر در میان دبیران دوره

راهنمایی می جوید و پر واضح است که آنچه یک معلم باید فراگیرد با آنچه دانش آموزان می طلبند بسیار متفاوت است. البته لازم به ذکر است که در هر بخش، خلاصه ای از مفاهیم آن بخش خطاب به دبیران و آموزگاران و والدین ارائه شده و سپس مشروح مفاهیم آن در قالب کار کلاسی طرح شده اما در هر حال آمیختگی مطالب برقراری ارتباط برای مخاطب را کمی مشکل کرده است.

هر کتابی به تنهایی یک معلم است و این در حالی است که این کتاب نیاز به معلمی برای آموزش آن به دانش آموزان و مخاطبان دارد و لذا به عنوان کتابی کمک آموزشی برای درس کامپیوتر محسوب می شود آن هم درسی که فقط برنامه نویسی به زبان بیسیک را آموزش می دهد.

مفاهیم اولیه کامپیوتر مانند حل مسأله و فلوچارت (نمودار گردش) به سادگی و شیوایی با زبانی سلیس برای دانش آموزان نگاشته شده و با آوردن مثالهایی در این زمینه فهم مطلب را برای دانش آموزان آسان می کند. وجود واژه نامه در انتخاب بخش اول نیز یکی از امتیازات و محسنات کتاب به شمار می رود.

اما عملیات آشنایی با صفحه کلید و کلیدهای اختصاصی و شمارشی بسیار محدود و بسیط صورت گرفته و هیچ نوع دیالوگ از صفحه کلید و کار ویژه کلیدها در کتاب مشاهده نمی شود. طرز استفاده از دیسک گردان، تنظیم صفحه مونیتور، خاموشی و روشن

نمودن سیستم و ظرفیتهای دستگاه فراموش شده و مطالب کتاب به سرعت وارد برنامه نویسی به زبان بیسیک می شود. پس از طرح مباحثی چند از مفاهیم بیسیک یا زنگ تفریح یا بازی یا کامپیوتر روبرو می شویم که باز هم به مفاهیم اولیه کار با کامپیوتر که آشنایی با دستگاه است می پردازد و کتاب را از سیر منطقی و مورد انتظار خواننده خارج می سازد. با توجه به اینکه قرار است مطالب کتاب هم مورد فهم دانش آموزان دوره راهنمایی باشد و هم قابل استفاده در دوره دبیرستان، اندکی کار خواندن با مشکل روبرو می شود. در انتهای کتاب، گرافیک کامپیوتری با استفاده از زبان بیسیک مطرح شده است که با توجه به این که با وجود نرم افزارهای پیشرفته گرافیکی هرگز استفاده از نرم افزار ساده ای چون بیسیک برای کار گرافیک مورد توجه قرار نمی گیرد، طرح این مطلب را تنها می توان به عنوان زنگ تفریحی دیگر فرض کرد. آخرین بخش کتاب به مفاهیم دشوار برنامه نویسی می پردازد و با وجود ذکر عدم توانایی دانش آموزان مبتدی برای رسیدن به این مرحله باز مطالب فصل به گونه ای ابتدایی و همانند فصول آغازین طرح شده است که خود جای تعجب دارد.

در مجموع کتاب را می توان مجموعه ای از خوب ها و بدها دانست؛ کتابی که می توان از آن به عنوان کتاب کمک درسی خوب و کتاب آموزشی بد، تعبیر کرد. □
مهدی جدی نیا